

**НАЗВИ РОСЛИН, ПОХІДНІ ВІД НАЗВ ЛЮДИНИ,
В УКРАЇНСЬКОМУ СХІДНОПОЛІСЬКОМУ ГОВОРІ**

doi: 10.12958/2227-2631-2023-1-47-49-65

Марина Поістогова,

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу діалектології

Інституту української мови НАН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7610-643X>

У дослідженні розглянуто назви рослин, похідні від назв людини, в українських східнополіських говірках. З'ясовано, що група назв рослин, похідних від назв людини, різноманітна за семантикою вихідних назв. До сфери ботанічної лексики залучені різноманітні антропономи: назви родинної характеристики людей, спорідненості й свояцтва, назви осіб за соціальним і суспільним станом, за професією, заняттям, родом діяльності, за національною, партійною приналежністю, а також власні імена, прізвища.

Установлено, що найпродуктивнішим способом творення назв рослин, похідних від назв людей, є однослівні назви, утворені переважно суфіксальним способом. Зафіксовано номени, що постали внаслідок переосмислення відомих лексем. Часто номінативну функцію виконують множинні й збірні утворення. Деякі назви виникли внаслідок універбації. Поширеною є номінація за допомогою словосполучень. Значну групу становлять складні назви, більшість з яких сформувались унаслідок словоскладання. Засвідчено кілька найменувань, утворених основокладанням. Поодинокими прикладами відзначено пропозитивні номени та описові назви, які за структурою є компаративами.

Поширеною мотиваційною ознакою в ботанічних назвах, похідних від назв людини, є зовнішня подібність до людини; при цьому йдеться не стільки про конкретну людину, скільки про усталені уявлення про неї; окремі з них належать до архаїчних. Назви, похідні від титулованих осіб, привілейованих верств населення, одержують рослини, що вирізняються серед інших гарним зовнішнім виглядом, розміром, кольором, смаком, запахом; назви рослин, похідні від етнонімів, відбивають усталений образ, уявлення про відповідну націю, нерідко підкреслюючи опозицію 'свій' – 'чужий'.

Серед антропономів, від яких утворено назви рослин, найпоширенішими є імена *Василь, Іван, Петро, Мар'я*; мотивом номінації може слугувати темпоральна ознака; однак низка відантропономених флорономів не пов'язана з цією мотиваційною ознакою.

У номінації рослин виявлено типову для тематичної групи лексики антропономів опозицію за статтю: *чоловічий – жіночий*. У цих

випадках відзначено тісне переплетення, поєднання ознак граматичних і мотивологічних.

Флорономи здебільшого є давніми, проте зберігаються сліди недавнього доосвоєння флорооб'єктів. Мотивація й збереження мотиваційних зв'язків вказують на те, що це релятивно чи відносно недавній етап в осмисленні й освоєнні елементів довкілля. Ботанічна лексика становить відкриту систему, яка досі поповнюється новими елементами.

Ключові слова: мотив номінації, назви людини, назви рослин, східнополіський говір.

The research examines the names of plants derived from the names of people in Ukrainian Eastern Polissian colloquialisms. It was found that the group of plant names derived from human names is diverse in terms of the semantics of the original names. Various anthroponomes are involved in the field of botanical vocabulary. These are the names of people's family characteristics, kinship, names by social and social status, by profession, occupation, type of activity, by nationality, party affiliation, as well as names and surnames.

It has been established that the most productive way of creating plant names derived from people's names is one-word names formed mainly by adding a suffix. The names that appeared as a result of the reinterpretation of known lexemes are recorded. Often the nominative function is performed by multiple and collective formations. Some names arose as a result of univerbation. Nomination using phrases is common. A significant group consists of complex names, most of which were formed as a result of compounding. Several names formed by the basic composition are attested. Propositive nouns and descriptive names, which are comparative in structure, are noted as examples.

A common motivating feature in botanical names derived from human names is the external resemblance to a human; at the same time, it is not so much about a specific person, but about established ideas about them; some of them are archaic.

In the nomination of plants, a gender opposition typical for the thematic group of anthroponyms vocabulary was revealed: *male – female*. In these cases, a close interweaving, a combination of grammatical and motivological features was noted.

Key words: Eastern Polissian dialect, motive of nomination, names of plants, names of people.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. У східнополіських говірках значна кількість назв рослин виникла внаслідок широкого асоціативного зв'язку рослин з людиною. Це не випадково, бо при необхідності позначати реалії, номінатор порівнює їх з найбільш близькими йому людськими образами (Павел, 1983, с. 47 – 48). Люди здавна приписували рослинам властивості живих істот, персоніфікували природу. Сприйняття флори як живого організму відбивають фольклор, традиційна культура.

Дослідники ботанічної лексики неодноразово відзначали, що група назв рослин, пов'язаних з антропономенами, є складною для з'ясування семантичної мотивації. Лише деякі з них можна пояснити, проте в багатьох випадках спостерігають квазіметафору (Фроляк, 1988, с. 42 – 45; Шамота, 1985, с. 81 – 87).

Мета дослідження – проаналізувати назви рослин українських східнополіських говірок, мотивовані антропономенами, виявити особливості семантичної мотивації й групи найпоширеніших найменувань, залучені до творення флорономенів. У статті використано загальнонаукові методи аналізу. Основним методом є описовий.

Виклад основного змісту. Група назв рослин, похідних від назв людини, різноманітна за семантикою вихідних назв.

Серед флорономенів у східнополіських говірках як вихідні широко представлені назви, що первісно позначають спорідненість, свояцтво, родинні відносини людей, зокрема:

dīd > *d'īd*, *d'īdi*, *dēdok*, *d'e'dki*, *d'īd kol'uchi*, *kal'uchi d'ed*, *dīedi kal'uchije*, *kal'kad'ed* 'будяк акантовидний, *Carduus acanthoides* L.'; *d'ed*, *kal'kad'ed* 'осот польовий, *Cirsium arvense* (L.) Scop.'; *d'ed* 'лопух, *Arctium lappa* L.', 'череда трироздільна, *Bidens tripartita* L.', 'плід череди'; *d'itki* 'парило звичайне, *Agrimonia eupatoria* L.'; *d'ed*, *d'edi* 'суцвіття будяка'; *d'īdi*, *d'edki* 'суцвіття лопуха'; *d'īdki* 'залишки зжатих стебел соняшника, що лишаються на полі'; *d'edi* 'дерево, переважно соснове, з великою кількістю гілок'; ці назви стосуються рослин, які мають спільну ознаку – колючість, їхні листя і стебла вкриті колючками або волосинками, суцвіття та плід також колючі; назва рослини *d'īd* асоціюється з бородою діда, зумовлена зовнішньою подібністю реалій; назву також пов'язують з давніми віруваннями слов'ян: колючі рослини наділяли магичною силою і використовували для відлякування нечистої сили (Лукінова, 1981, с. 61); це також могла бути евфемістична назва чорта, пор. укр. *dīd'ko* 'чорт, біс, домовик' (Грінченко I, 1907, с. 389; ЕСУМ II, 1985, с. 87); для назв *d'īd*, *d'īdi* 'рідко посіяні коноплі, вирощені для насіння', *d'edi* 'велика коноплина, що виросла окремо', *d'ed* 'огірок, залишений на насіння', *d'edki* 'сорт квасолі' (інформанти зазначають: *buynaj'a kwa'sul'a*) мотивом номінації є розмір рослини чи плоду;

ba > *babok* 'гортензія, *Hydrangea* L.'; *baboc'ka* 'пеларгонія, *Pelargonium L'Hér*', *babac'ka* 'відцвіла з пухом квітка кульбаби' – назви мотивовані зовнішньою ознакою – круглою формою суцвіття; у назві

бабин в'ік 'садовий різновид айстри степової, *Aster amellus* L.' відбито властивість рослини довго цвісти; в основу номінації сортів покладені мотиваційні ознаки (далі МО), пов'язані з фізичними властивостями рослин – м'ясистістю, м'якістю та розміром плодів: баби 'сорт сливи', баба, баби, бабка, бабки, бабица, бабир'і 'сорт груші' (інф.: здорова, велика, м'яка (м'ягка, мн'агка);

мати > материнка, материнк'і 'материнка звичайна, *Origanum vulgare* L.' – назва рослини, імовірно, відбиває її різноманітне лікувальне використання в народній медицині, указує на її цілющість; назва материнка об'єднує подібні пахучі рослини, або й демонструє нерозрізнення цих рослин, наприклад, для рослини 'чебрець звичайний, *Thymus vulgaris* L.' ця назва постала за приємним запахом; етимологи розглядають назву як можливий результат спрощення складного утворення (материдушка), перший компонент, можливо, є результатом видозміни давнішого (діви) Марії (ЕСУМ III, 1989, с. 412), проте, як свідчить матеріал, побутування такої двослівної назви в українських говірках локалізоване переважно у зоні культу діви Марії (ареал функціонування католицької конфесії), отже, можливе в зоні українсько-західнослов'янської взаємодії (Гриценко, 1987), у східнополіських говірках це складне утворення не поширене; назви матка, мат'ки, мат'ірка, матерки 'жіночі коноплі з насінням' зумовлені здатністю рослини плодоносити, давати насіння, народжувати; назва материнс'ка (кукуруза) 'сорт кукурудзи' (інф.: красна, лоўка) характеризує сорт як винятковий, кращий;

дитина > дитин'ець 'шавлія лікарська, *Salvia officinalis* L.' – назва зумовлена використанням рослини у народній медицині – від безпліддя жінок (ЛР, 1991, с. 474);

мати і дитя > матка-й-дит'а 'два огірки, що зрослися' – мотивація назви прозора;

батько – д'т'ець > от'цовс'ка (кукуруза) 'сорт кукурудзи' (інф.: велика, зубаста) – в основу номінації покладено розмір зерна;

батько і мати > бат'ко-й-мати 'сорт кукурудзи' – в основу номінації, імовірно, покладені ознаки 'розмір' і 'плодоносність';

мачуха > мачуха 'фіалка запашна, *Viola odorata* L.' (інф.: сама цв'іт'е, а д'ет'ей аб'іжайе) – у назві відбито особливості будови квітки рослини – наявність однієї з пелюсток зі шпоркою; палу'мачуха 'чебрець звичайний, *Thymus vulgaris* L.'; мачуха 'сорт груші' – МО 'родючість';

мати і мачуха > мати-й-мачуха 'підбіл звичайний, мати-й-мачуха, *Tussilago farfara* L.' – назва пов'язана з особливостями будови листків рослини: знизу м'які, пухнасті й теплі, а зверху – голі, холодні, шорсткі, назви зумовлені фізичними властивостями рослини – наявністю контрастних ознак листків рослини: нижню поверхню листків порівнюють з матір'ю, а верхню – з мачухою (ЕСУМ III, 1989, с. 414, 423 – 424; Шамота, 1985, с. 64, 86 – 87); назви мат' і мачуха 'фіалка

триколірна, *Viola tricolor* L., ¹мати-й-¹мачуха ‘кімнатна рослина’ мотивовані різноколірністю квіток;

брат > ^брати^{ки}, ^брат^{ки}, ^брато^ун^ік, ^брато^вина, ^двох^брат^ник ‘фіалка польова, *Viola arvensis* Murray’; ^двох^брат^ник ‘кімнатна рослина із синіми та білими квітками’ – назви зумовлені різноколірністю квіток;

сестра > ^гри^бова ^сест^ра ‘вид гриба’ (інф.: *похожа до гриба, б’іла, смачна*) – у найменуванні поєднано МО ‘колір’ і ‘смакові властивості’;

брат і *сестра* > ^брат-і-^сест^ра, ^брат-із-^сест^ройу, ^брат-і-^сест^ричка, ^братик-і-^сест^ричка, ^брат^ік-і-^сест^ричк^і, ^брат-і-^сест^риц^іа, ^брати^{ки}-і-^сест^рички ‘фіалка польова, *Viola arvensis* Murray.’; ^брат-і-^сест^ра ‘фіалка триколірна, *Viola tricolor* L.’ – назви зумовлені різноколірністю пелюсток квітки (ЕСУМ I, 1982, с. 249);

близнюки – ^двойн^а > ^близ^н’ата, ^близ^у’ки, ^близне^ц’і, ^двойн^а’ки, ^двойн^а, ^двойн^а’ата ‘два колоски на одному стеблі’; ^близ^н’у’ки, ^близ^н’ата, ^бл’із^н’еци, ^двай^н’ата, ^двай^н’ик ‘два дерева, що виростають з одного кореня’; ^близ^н’у’ки, ^близ^н’ата, ^близне^ц’і, ^двойн^у’кі, ^двай^н’ати ‘дерева, що зрослися’; ^близ^н’у’ки, ^близ^н’уч’ки, ^близ^н’ата, ^близне^ц’и, ^гу’рок ^йак ^близ^н’ати, ^два ^гур^ки ^зрас^лис’ ^наче ^близ^н’у’ки, ^двойн^а’ки, ^двай^н’ак, ^двай^н’ата, ^двуо^йн^а, ^двойка, ^двоини^ки, ^двай^н’ашки ‘два огірки, що зрослися’; ^близ^н’ата ‘будь-які рослини, що зрослися’; ^двойн^а’ата ‘частина стовбура, з якого відходить кілька верхівок’ – назви пов’язані з характерною зовнішньою ознакою рослин;

дочка > ^доч^ка-^недоч^ки ‘фіалка польова, *Viola arvensis* Murray’ – назва фіксує зовнішні ознаки рослини, відображає в метафоричній формі особливості будови квітки – нерівномірне розташування пелюсток (квітка з п’ятипелюстковим віночком, у якій чотири верхні пелюстки розташовані по дві попарно, а нижня пелюстка – одна) (інф.: *дочка сидит’ на двох с’тул’ках, недочки на одній удвох*);

пасинок > ^пасино^к, ^пасинк^і ‘молоді деревця, що виростають з коренів або пеньків’; ^пасино^к ‘молода гілочка’; ^пасинк^і ‘молоді пагінці льону (підсада)’; ^пасинки ‘молоді пагінці кукурудзи’; ^пасино^к, ^пасинки, ^пасин[’]:е ‘зайві тютюнові, соняшникові пагінці’; ^пасино^к, ^пасинки ‘зайві пагінці на помідорах’; ^пасинки, ^пасин[’]:е, у ^пасин^ки ^паш^ла (^пона^ростайут’ ^йак ^зр’ізати ^головку) ‘відростки на головці капусти’;

байструк > ^бай^струч^к’і ‘відростки на головці капусти’ – прозора мотивація;

невістка > ^нев[’]істка, ^ба^гата ^нев[’]істка ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’ (інф.: *багато к’віток*); ^нев[’]естка ‘кімнатна рослина’ – номінація відбиває характер цвітіння рослин;

теща > ^йаз^иката ^теш^ча ‘кімнатна рослина’ – при номінації відіграла роль продовгувата форма листка, яка асоціюється з довгим язиком, останній – метафорично – з язиком тещі;

кума > ве^села ку^лма ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’ – означення підкреслює властивість рослини швидко поширюватись;

наречена – н’ев’еста > н’ев’еста ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’; н’ев’еста, н’ев’естачка ‘кімнатна рослина із білим цвітом’ (інф.: ^білим цв’іт’е) – назви мотивовані кольором квітки;

жених > же^них ‘кімнатна рослина із синім цвітом’ (інф.: ^син’ім цв’іт’е; ^синен’ким цв’іт’е), імовірно, ця назва є своєрідною реалізацією тієї самої моделі мотивації, що проступає в попередній назві;

жених, наречена – н’ев’еста > же^них-і-не^в’еста, н’ев’еста-і-же^н’іх ‘кімнатні рослини з білим і синім цвітом’ (інф.: цв’ітут’ ^білим і ^син’ім; адна к’в’ітачка ^біела, а друга галу^б’ен’ка) – у номінації відіграли роль фізичні властивості рослин – наявність у них контрастних ознак – різноколірність квіток; для рослини галінсоги дрібноквіткової виразно проступає мотив ‘білий колір квітки’, що асоціюється з вбранням нареченої; же^н’іх-і-н’ев’еста ‘кімнатна рослина’ (інф.: пуста і ^повна к’в’ітка; ^повна і шолу^дива) – назва також мотивована фізичною властивістю рослин – контрастністю ознак та особливостями будови квіток;

сім’я > ве^с’олайа с’ем’я ‘кімнатна рослина, вогник’ – назва відбиває властивість рослини рясно цвісти; се^лмейка ‘кімнатна рослина’ – назва мотивована характерною особливістю зростання рослини; с’і^лмейна, с’а^л’ейка ‘сорт цибулі, з якої виростає кущ’ – номінація пов’язана з властивістю рослини рости кущем, чим зумовлено й назву си^лмейни гу^рок ‘два огірки, що зрослися’.

Як твірні основи для назв рослин зафіксовано лексеми на позначення національностей, рас, народів:

циган > ци^ганки, ци^ганачки ‘волошка синя, *Centaurea cyanus* L.’; ци^ганка, ци^ганачка ‘кімнатна рослина’ (інф.: з ^красними цв’ітами); ци^ганка ‘сорт картоплі’ (інф.: ^син’а кар^топл’а); ци^гани ‘сорт помідорів’ (інф.: ^чорнийе); ци^ган ‘сорт часнику’; ци^ганка, ци^ганки, ци^ганочка ‘сорт яблук’ (інф.: аж ^темни, ^ворони); ци^ганка ‘сорт вишні’ – уживання етноніма *циган* зумовлене темним або яскравим забарвленням рослини чи частини рослини, що асоціюється із зовнішнім виглядом циган;

негр – арап > негр ‘сорт помідорів’ (інф.: ^чорнийе); арапка ‘сорт яблук’ – у номінації проступає та сама мотивація, що і в попередніх назвах, у яких відбито темний колір плоду;

татарин > та^тарин ‘цибуля, яка зимує в ґрунті й ранньою весною проростає’, імовірно, назва ґрунтується на асоціативному зв’язку ‘татарин’ і ‘несподівана поява’;

жид > жи^дивс’к’і пом’ідори, жи^дивс’к’і бакла^жани ‘дрібні помідори’ (інф.: др’ібнийе пом’ідори), цей етнонім використано на позначення дрібних плодів, знижена оцінка якості плоду пов’язана

із усталеною заниженою, інколи негативною оцінкою представників цього етносу;

мадяр > *ма^д'арка*, *ма^д'ар*, *ма^д'ари* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’ – мотив номінації – ‘рослина чужа, немісцева’ (інф.: *бо не було ра^н'іше*);

литвин > *лит^винка* ‘сорт груші’ – назва пов’язана з назвою населення, інформанти не дали яких-небудь пояснень щодо причин такої номінації;

волох > *во^лошка*, *во^лошка пол'о^ва*, *во^лошки* ‘волошка синя, *Sentaurea cyanus* L.’; *во^лошка* ‘декоративна квітка’, існують різні погляди щодо утворення назви: одні дослідники пов’язують назву з *волохатий* (ЕСУМ I, 1982, с. 422; Капська, 1970, с. 58; Симоненко, 1991, с. 27; Фещенко, 1977, с. 96), інші вбачають переосмислення лексеми *волошка* ‘жінка романської народності’ (Історія української мови, 1983, с. 342–343; Сабадош, 1996, с. 136; Budziszewska, 1972, с. 117), для назви *волошка* виділяють мотиваційне значення ‘завезений певним народом’, означення *польова* передає локальну ознаку.

Назви рослин, похідні від назв осіб за соціальним і суспільним станом:

король > *ка^рал'к'і* ‘декоративна квітка’ – таку назву надано рослині за її гарний зовнішній вигляд, МО назви ‘будова, зовнішній вигляд рослини’; *ко^рол'і*, *ко^рол'ок*, *ко^рол'івец'*, *ко^рол'івц'і*, *ко^рол'енки*, *ка^рал'ева* ‘сорт квасолі’; *ко^рол'ки* ‘сорт помідорів’, ці сорти вважають особливими за гарний зовнішній вигляд (яскравий червоний цвіт квасолі чи плід помідора) і за плоди великих розмірів, що й спонукало дати їм назву монаршої особи;

цар > *ца^р-з'іл':е* ‘лепеха звичайна, *Asopus calamus* L.’; *ца^р-гриб* ‘гриб великого розміру’ (інф.: *зда^рови*) – назви зумовлені зовнішніми ознаками рослин чи частин рослин, їхнім розміром, що характеризує рослину як щось виняткове, найголовніше серед інших, яка переважає всіх чим-небудь, ці назви несуть характеристику рослини емоційно-оцінного плану;

пан > *па^ни'ч'і*, *к'ручен'і па^ни'ч'і*, *к'ручани па^н'іч* ‘кручені паничі, *Ipomea* L.’; *па^ни'ч'і* ‘айстра, *Aster* L.’; *па^н:ачк'і* ‘красоля велика, *Tropaneolium majus* L.’ – у цих назвах МО пов’язана із гарним зовнішнім виглядом рослин, означення *кручені* відбиває виткий характер стебла; у номенах *гриб йак пан* ‘великий гриб’, *па^ни'ч'і* ‘сорт квасолі’ МО пов’язана з розміром гриба, плоду; у назвах *па^нс'к'і го^рох* ‘сорт великого солодкого гороху’, *па^нс'ки гар'буз* ‘сорт гарбуза’ (інф.: *ве^ликий*), *па^нс'к'і ма^к* ‘сорт маку’ (інф.: *га^лоўк'і буйнийе*), *айстр'і па^нс'к'і* ‘сорт айстри’ (інф.: *повни*), *па^нс'кий ма^к* ‘декоративна квітка’ (інф.: *па^лхучий*) означення *панс'кий* указує на винятковість сорту, перенесення назви відбувається на основі помітної якості його (розміру плоду чи плодоносної частини рослини, смаку, запаху);

султан > *салтан* ‘лепеха звичайна, *Asorus calamus* L.’; *салтан*, *салтун*, *салтани* ‘суцвіття рогозу’ – назви зумовлені будовою рослин;

козак > *козачки* ‘вид трави (вишкою у гору росте)’; *казачки* ‘насінний пагін подорожника’; у *казаки* *пашла цибул’а* ‘стрілка цибулі’; *казачок* ‘відцвіла (з пухом) квітка кульбаби’ – назви відбивають яскраву зовнішню ознаку цих рослин чи частин рослин, несуть емоційну характеристику, останнє найменування передає ще й інший мотив – ‘застосування’, відцвілу квітку кульбаби застосовують у дитячих іграх (інф.: *бйут*, *гул’айут*);

богатира > *багатир* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’ – назва передає характер зростання рослини;

боярин > *бойаришник* ‘глід, *Crataegus monogyna* L.’, імовірно, запозичене з російської мови й зумовлене зовнішнім виглядом рослини;

бариня > *барин’а*, *барин’ка* ‘без точного розкриття семантики (дереви’о високин’ке, виши’нойу йак вишин’а, йагоди чер’настин’ки, ски’дайці’а на чер’нику)’; *н’ечосанайа барин’а*, *к’ручанайа барин’а* ‘декоративна квітка’; *барин’а* ‘садовий різновид айстри степової, *Aster amellus* L.’; *барин’а* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’; модель семантичної мотивації назв – характеристика загального зовнішнього вигляду рослин;

селянин – *крест’анка* > *с’ел’ан’ін*, *добри с’ел’ан’ін*, *крест’анка* ‘сорт яблук’ – ці номінації утворені за однією семантичною моделлю і містять вказівку на якість сорту ‘простий’, ‘звичайний’;

комісар > *кам’ісарка* ‘сорт груші’ (інф.: *красна*);

жовтеня – *акт’аб’ронок* > *акт’аб’ронок* ‘сорт картоплі’ (інф.: *красна*);

комсомолка > *комсомолка*, *комсомолки* ‘сорт яблук’ (інф.: *красне йаблоко*; *червоне все’редин’і*; *дуже красне і все’редин’і*) – ознакою найменувань є МО ‘колір’; назви *кам’ісарка*, *комсомолка*, *акт’аб’ронок* уживають для рослин з червоними плодами;

вдова > *весела вдова* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’ (інф.: *р’асно цв’іте*); *весела вдова*, *удивочки* ‘декоративна квітка’ (інф.: *ц’іле л’іто цв’іте*); *удивки* ‘садовий різновид айстри степової, *Aster amellus* L.’; *удовушка* ‘кімнатна рослина, вогник’; *вес’ола вдова* ‘кімнатна рослина, герань’ (інф.: *р’асно цв’іте*); *вдова* ‘без точного розкриття семантики (*то’нен’ка*, *од’нен’ка*)’.

Відзначено зв’язок назв рослин з назвами осіб за професією, родом занять:

лікар – *доктор* > *доктор*, *дохтар без на’жа* ‘каланхое, *Kalanchoe Adans*’; *дохтор* ‘алоє, *Aloe* L.’; *дохтар* ‘кімнатна рослина’ (інф.: *у’се л’ічит*);

хірург > *х’ірург*, *х’е’рург без на’жа* ‘каланхое, *Kalanchoe Adans*’;

професор > ‘каланхое, *Kalanchoe Adans*’ *прох’весор* – у назвах міститься вказівка на лікувальні властивості рослин;

колгоспниця > *колгоспниця*'а, *колхозниця*'а 'сорт дині' – назва містить указівку на звичайний сорт;

капітан > *кап'ітанка* 'сорт картоплі' – указівка на сорт 'вищий', 'кращий';

некрут > *н'єкрут* 'кімнатна рослина' – семантична модель мотивування назви – час цвітіння (інф.: *кал'і хлопців в арм'їю б'є^aрут' цв'є^aт'є*);

москаль > *москал'*, *москалик*, *москалики* 'сорт часнику (з голівками вгар'і)' (інф.: *вик'ідає голівк'і; з'іркий, зверху с'іме^aна і ст'р'ілку пус'кайє*); *москал'* 'сорт довгого льону'; *москал'* 'мак, який сам насівається';

солдат > *солдат* 'сорт часнику з голівками вгорі';

боєць > *байєць* 'плодоносний пагін подорожника' – назви мотивовані характерними зовнішніми ознаками рослин; *байці* 'відцвіла квітка (з пухом) кульбаби' – МО назви 'використання', 'функція', номени пов'язані з використанням рослини в дитячих іграх (інф.: *д'іти гул'айут', аб:и'вайут' ад'на аб д'ругу; гул'айут' чий'ран'ше адиб'їєца*);

пін, попада > *пуон-і-папад'а* 'відцвіла (з пухом) квітка кульбаби' – МО номінації 'використання', 'функція'; рослину використовують у дитячій грі (інф.: *д'єт'і із'райут', аду'ванчик йак аста'їєць'а – пуон, йак зл'єт'ім' – папад'а*).

Активно при творенні флорономенів використано також інші загальні назви людей:

молодиця > *молодиця*'а, *в'єс'ола маладица* 'галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.';

барішня > *не'чесана барішн'а* 'декоративна квітка' (інф.: *вала'хата к'вієтка; не'повна*); *'чесана барішн'а* 'декоративна квітка' (інф.: *'повна*); *кучер'ави барішн'і* 'декоративна квітка'; *'барішн'а* 'сорт яблук' – в основі семантичної мотивації назв лежить зовнішній вигляд рослин чи сорту, означення *'чесана, не'чесана, кучер'ави* вказують на форму квітки;

хлопці – реб'ята > *вєс'олийє реб'ята, ~ хлопчики* 'космея, *Cosmos* Cav.'.

Виділяємо назви, утворені за характеристикою рис людини:

карапуз > *карапузи, карапузики, карапузки, карапузочки* 'малі декоративні гарбузи';

карлик > *карл'ік'і* 'малі декоративні гарбузи'; *'карл'ік'і* 'сорт помідорів'; *карликова вишн'а* 'сорт вишні'; *'карл'ік'і* 'недорозвинений качан кукурудзи' – в основу номінацій покладено МО 'розмір';

красуня – красав'їца > *ноч'на красав'їца* 'декоративна квітка' (інф.: *закрив'айєца 'наноч*); *нач'найа красав'їца* 'декоративна квітка' (інф.: *'вечаром расцвє'тайє*) – назви містять виразну оцінну характеристику рослини, означення *ноч'на* вказує на темпоральну ознаку – час її цвітіння або час, коли квітка закривається;

хвалько – *хвас^ттун* > *хвас^ттун*, *хвас^ттунчик* ‘кімнатна рослина, вогник’; *хвас^ттушка* ‘кімнатна рослина, вербичка’ – назви підкреслюють гарний зовнішній вигляд рослин;

плаксун > *плак^ссун* ‘кімнатна рослина’ – назва зумовлена фізичною властивістю рослини – перед дощем на її листках з’являються ніби дощові краплини;

капризун > *кап^рриз*, *кап^рризка* ‘кімнатна рослина’ – назви зумовлені фізичною властивістю рослини (інф.: *моментал^но разц^вив і аб^пав; зак^ривайеца*);

дурень > *дурка*, *дур^мманка* ‘самосійна цибуля’ (інф.: *са^ма рос^тте*); *дура^чок* ‘кімнатна рослина, вогник’ (інф.: *шо^довго цв^іте*).

Окрему групу становлять назви рослин, похідні від власних імен:

Ілля > *іл[’]:інка*, *іл[’]:івка*, *іл[’]:уцки* ‘сорт груш’; *іл[’]:інки* ‘сорт яблук’ – досягання плодів збігається зі святом Іллі;

Петро > *пет^р’івка* ‘сорт редиски’; *пет^руовс[’]ка* *ред[’]ка* ‘сорт редьки’; *пет^рови* *груш[’]і*, *пет^риун[’]і* *груш[’]і*, *пет^руовс[’]ка* *груша*, *пет^рривка* ‘сорт груш’; *пет^рриўки* ‘сорт сливи’ – досягають у Петрівку; *пет^рривс[’]к[’]і* *дуб* ‘вид дуба’ (інф.: *розв^івайеца у Пет^рривку*; з *весни не розв^івайеца до Пет^рривки*; *пузно розк^ідайца у, перед Пет^рром*);

Кулина > *кул^нинка*, *кул^нинки* ‘веснівка дволиста, *Maianthemum bifolium* (L.) F.W.’; *кул^нини*, *кул^нинки* ‘вид гриба’; *кул^нинка* ‘сорт гречки’ (інф.: *на ку^линки с[’]йяли, йа^кийс ден*), назви мотивовані часовою ознакою – початком цвітіння чи висівання рослини, зростання гриба;

Пилип > *п[’]іл[’]іповка*, *пили^пок* ‘кімнатна рослина’ – цвіте на Пилипа, у Пилипівку;

Микола > *мико^лайки*, *мико^лайчики* ‘первоцвіт весняний, *Primula veris* L.’; *Мико^лини* *гриби*, *м[’]ікол[’]с[’]к[’]ййе* ~ ‘ранні весняні гриби’, початок цвітіння рослини і поява грибів збігається зі святом Миколи;

Михайло > *ми^хайлик* ‘кімнатна рослина’ (інф.: *вики^дає пупенки на Ми^хайла*) – назви цих рослин пов’язані з календарним значенням імені;

Василь > *ва^сил[’]ки*, *ва^силечки*, *васил[’]ок* ‘васильки справжні, *Ocimum basilicum* L.’; *ва^сил[’]ки* ‘волошка синя, *Centaurea cyanus* L.’; *ва^сил[’]ки* ‘чебрець садовий, *Thymus vulgaris* L.’; *васил[’]к[’]і* ‘печіночниця звичайна, *Hepatica nobilis* Mill.’; *ва^сил[’]ки* ‘без точного розкриття семантики (*синен[’]ко цв^іте у га^йях*), ‘деревій звичайний, *Achillea millefolium* L.’; *ва^сил[’]ки* ‘кімнатна рослина’ (інф.: *пах^учийе, д^рубнийе цв^еточки*); *васил[’]ок* ‘сорт картоплі’; дослідники визначають етимологію назви як запозичення з грецької мови, що буквально означає ‘царське зілля’, пов’язане з βασιλεύς ‘цар’, можливо, що запозичення назви початково було для однієї з рослин, назви для інших рослин виникли шляхом перенесення чи змішування назв за подібністю кольору, форми й розміру квіток, запаху; ураховуючи традицію використання власних імен людей у народній ботанічній номенклатурі, назви могли виникнути на власному ґрунті, як похідні від власного імені *Василь* (ЕСУМ I, 1982, с. 337 – 338; Фроляк, 1988, с. 44; Шамота, 1985, с. 15 – 16);

Іван > *і'ваники*, *і'ван голо'ватий* ‘конюшина повзуча, *Trifolium repens* L.’; *і'ван голо'ватий* ‘конюшина лучна, *Trifolium pratense* L.’ – означення вказує на форму квітки; *ван'ка м'окрий* ‘кімнатна рослина, вогник’ – означення відбиває характерну властивість рослини (інф.: *мало поли'ват' треба*); *і'ванави й'агади* ‘чорниці, *Vaccinium myrtillus* L.’ (інф.: *на п'разник Івана*) – МО номена – час досягання ягід;

Грицько > *г'рицьки* ‘грицьки звичайні, *Capsella bursa-pastoris* L.’, на думку етимологів, назва є результатом видозміни назви *г'речка* (дика) ‘*Capsella*’ через її зближення з власним ім'ям *Грицьк*, можливо, під впливом форми *г'ришка* ‘г'речка’, що походить від молд. *хришкэ* (ЕСУМ I, 1982, с. 597); існує думка, що назва *г'рицьки* утворилася за моделлю ‘ознака – її носій’ й мотивована формою насінневої коробочки (Фроляк, 1988, с. 44); номен *г'рицьки* можна пов'язати з часом цвітіння цієї рослини, який збігається зі святом св. Григорія;

Тимофій > *тимоф'ійівка*, *тимах'в'ійка* ‘тимофіївка лучна, *Phleum pratense* L.’, на думку ботаніків, назву надано на честь Тимофія Ганзена, який уперше звернув увагу на корисні властивості рослини (Морозюк, 1979, с. 136);

Матвій > *мат'в'ійка* ‘тимофіївка лучна, *Phleum pratense* L.’;

Борис > *борисове з'іл':а* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’, припускаємо, що назва пов'язана з часовою ознакою: найбільше зростання, поширення рослини припадає на кінець літа, що саме, можливо, збіглося в цьому населеному пункті з днем Бориса;

Кузьма > *куз'ма* ‘сорт яблук’ (інф.: *з'імн'і*);

Катерина > *катеринка*, *кат'уша* ‘сорт картоплі’ – імовірно, назви мотивовані часом дозрівання плодів;

Володимир > *владимироўка* ‘сорт вишні’;

Ольга > *ол'а* ‘сорт сливи’ – назви мотивовані часом дозрівання плодів, що збігається з днями Володимира та Ольги;

Онопрій > *онопр'ійка* ‘сорт г'речки’ – мотивом номінації, імовірно, є темпоральна ознака, час висівання;

Сергій > *серг'ей* ‘кімнатна рослина (дзво'ночками цв'іте, йак сережки)’ – це, очевидно, омофон, випадковий збіг у звучанні назви частини рослини, що фонетично зблизилася з власним іменем;

Світлана > *св'ітлана* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’ – назва рослини пов'язана з білим (світлим) кольором квітів, в основі імені лежить це ж значення ‘світловолоса, білява’ (Півторак, 1985, с. 54);

Явдоха > *ав'дотачк'і* ‘нагідки лікарські, *Calendula officinalis* L.’, можливо, назва мотивована яскравим забарвленням квітів (зв'язок з власним іменем може бути опосередкованим);

Єлисей > *йалисей* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’, можливо, назва зумовлена оцінним значенням власного імені;

Марина > *ма|ринки* ‘стокротки багаторічні, *Bellis perennis* L.’ – час цвітіння рослини збігається зі святом Івана Купала, можливо, назва рослини пов’язана з календарним значенням імені *Маруна*, *Марена* – жіночою паралеллю Івана Купала; *ма|ринка* ‘маренка запашна, *Asperula odorata* L.’, імовірно, результат видозміни назви рослини під впливом подібного за звучанням імені;

Маргарита > *марга|ритки* ‘стокротки багаторічні, *Bellis perennis* L.’; *марга|рита* ‘без розкриття семантики’;

Омелько > *о|мел’ки* ‘первоцвіт весняний, *Primula veris* L.’;

Свиридон > *свири|дуон*, *свири|дон’їя* ‘чистотіл великий, *Chelidonium majus* L.’;

Гордій > *гар|д’ей* ‘кімнатна рослина, гортензія, *Hydrangea* L.’;

Вероніка > *в’ера|н’їка* ‘вероніка лікарська, *Veronica officinalis* L.’; *веро|н’їки* ‘фіалка триколірна, *Viola tricolor* L.’;

Галина > *гал’а* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’;

Тетяна > *ти|т’анка* ‘кімнатна рослина, вогник’;

Мар’їан > *мар’їани* ‘сорт груш’;

Клим > *к|лимовка* ‘сорт груш’;

Параска > *па|расачка* ‘декоративні гарбузи’;

Пріська > *п|рієс’ка* ‘сорт картоплі’;

Одарка (основою назв є різні варіанти імені – *Дар’їа*, *Дора*, *Дара*) > *а|дарка*, *о|дора*, *део|дара*, *д|ара*, *б’іло|дора*, *а|дара*чка, *дар’їа* ‘сорт картоплі’; деякі назви мотивовані формально.

Відзначено подвійні, парні найменування, зумовлені фізичними властивостями рослин – наявністю в них контрастних ознак:

Іван, *Мар’я* > *і|ван-і-мар’їа*, *мар’їа-і-і|ван*, *і|ван-да-мар’їа* ‘фіалка триколірна, *Viola tricolor* L.’; *і|ван-і-мар’їа*, *і|ван-да-мар’їа* ‘фіалка польова, *Viola arvensis* Murray.’ – назви зумовлені різноколірністю квітів; *і|ван-і-мар’їа*, *і|ван-да-мар’їа*, *і|ван-і-ма|р’їа* ‘кімнатна рослина’ (інф.: *повна і шалуд’їва к’в’етка*; *пушистий і голий цв’ет*; *і|ван цв’іте шолудиво*, *мар’їа повно*); *і|ван-і-мар’їа* ‘галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.’ – у цій номінації проступає інша МО, можливо, назва підкреслює поширення рослини, а тому вона пов’язана з найбільш поширеними іменами;

Іван, *Дар’я* > *і|ван-да-дар’їа* ‘фіалка триколірна, *Viola tricolor* L.’ – назва зумовлена різноколірністю квіток;

Петро, *Наталка* > *пет|ро-і-на|талка* ‘кімнатна рослина’;

Роман, *Наталка* > *ро|ман-і-на|талка* ‘кімнатна рослина’ (інф.: *цв’іточки однаков’ї*, *одне б’їл’ше*, *д|руге менше*).

Виділяємо групу назв, похідних від прізвищ:

Мічурін > *м’і|чур’їнс’ка з|руша* ‘сорт груш’; *ми|чуринка* ‘сорт яблук’ – назви сортів, утворені від прізвища селекціонера;

Симиренко > *семи|ренка* ‘сорт яблук’ – та сама МО, що і в попередньому випадку;

Сталін > *стал'інка* 'сорт картоплі' – ця назва містить кольорову ознаку (інф.: *красна*);

Гітлер > *г'ітлер* 'галінсога дрібноквіткова, *Galinsoga parviflora* Cav.' (субститут назви *н'імець'ке* *з'іл':а, н'імець'ка трава*) – у номінації проступає МО 'рослина чужа, німеццева'.

Найпродуктивнішою моделлю творення назв рослин, похідних від назв людей, є однослівні назви, утворені від іменникових основ за допомогою суфіксів: **-к** (а, и, і) (*д'ідки, бабка, мат'ірка, братки, козачки, карал'к'і, барин'ка, кап'ітанка, удивки, кап'ризка, дурка, мад'арка, васил'ки, маргаритки, маринки, маринка, тимах'в'ійка, мат'в'ійка, кулінка, кулинки, миколайки, катеринка, тит'анка, оноп'р'ійка, селмейка, стал'інка, кам'ісарка, анг'елка*); **-очк(-ачк)** (а, и, і) (*бабочка, циганачки, циганачка, пан:ачк'і, н'ев'естачка, удивочки, адарачка, авдотачк'і, парасачка*); **-ок** (*дедок, бабок, казачок, дур'ачок, корол'ок, пилипок, васил'ок*); **-ик(-ік)** (и, і) (*братики, брат'ік'і, михайлик, іваники, грицики, москалик, москалики*); **-ник(-н'ік)** (*боїаришник, байарошн'ік*); **-чик(и)** (*хвастунчик, миколайчики*); **-івк (-овк, -евк)** (а) (*тимоф'ійівка, тимох'в'ійовка, тимаф'ійевка, климовка, петр'івка, владимироўка, п'іл'іповка*); **-ушк** (а) (*удовушка, хвастушка*); **-ашк** (и) (*двайн'ашки*); **-инк(-інк)** (а) (*материнка, мат'ер'інка*); **-анка** (*дурманка*); **-оўн'ік** (*братоўн'ік*); **-овин** (а) (*братовина*); **-івець** (*корол'івець*); **-івець** (і) (*корол'івець*); **-енк** (и) (*короленки*); **-ечк** (и) (*василечки*); **-ачк** (а, і) (*авдотачк'і, парасачка*); **-иц** (а) (*бабица*); **-ир** (і) (*бабір'і*); **-ец** (*дит'ін'ец*); **-ій** (а) (*свирид'он'ійа*); **-уш** (а) (*кат'уша*). Найбільше назв утворено за допомогою суфікса **-к**, велику продуктивність мають суфікси **-очк(-ачк)** (а, и, і), **-ок**, **-ик(-ік)** (и, і). Менш продуктивними виявилися суфікси **-івк(-овк, -евк)** (а), **-инк(-інк)** (а). Відзначено поодинокі утворення із суфіксами **-оўн'ік**, **-овин(а)**, **-івець**, **-івець** (і), **-енк(и)**, **-ечк(и)**, **-иц(а)**, **-ир(і)**, **-ец**, **-ій(а)**, **-уш(а)**, **-ашк(и)**, **-анк(а)**.

Зафіксовано номени, що постали внаслідок переосмислення відомих лексем: *жених* 'кімнатна рослина', *н'ев'еста* 'т.с.', 'галінсога дрібноквіткова', *баришн'а* 'сорт яблук', *близнець'і* 'дерева, що зрослося', *вдова* 'без точного розкриття семантики', *молодиць'а* 'галінсога дрібноквіткова', *хвастун* 'кімнатна рослина, вогник', *плас'сун* 'кімнатна рослина', *д'ід* 'будяк акантовидний', 'осот польовий', 'лопух', 'череда трироздільна', 'суцвіття будяка', 'плід череди', 'рідко посіяні коноплі, вирощені для насіння', 'огірок, залишений на насіння', *баба* 'сорт груш', *мачуха* 'фіалка запашна', 'сорт груші', *нев'істка* 'галінсога дрібноквіткова', 'кімнатна рослина', *циганка* 'кімнатна рослина', 'сорт картоплі', 'сорт яблук', 'сорт вишні', *негр* 'сорт помідорів', *татарин* 'цибуля, яка зимує в ґрунті і ранньою весною проростає', *мад'ар* 'галінсога дрібноквіткова', *багатир* 'галінсога дрібноквіткова', *пасинок* 'зайві тююнові пагінці', 'молода гілочка', 'молоді деревця, що виростають з коренів або пнів', *карал'ева* 'сорт квасолі', *салтан* 'аїр тростиновий', 'суцвіття рогозу', *барин'а* 'дерево з ягодами, подібними

до чорниць', 'садовий різновид айстри степової', 'галінсога дрібноквіткова', *байец* 'плодоносний пагін подорожника', *солдат* 'сорт часнику', *н'екрут* 'кімнатна рослина', *москал* 'сорт часнику', 'мак, який сам насівається', 'сорт льону', *комсомолка* 'сорт яблук', *акт'абронок* 'сорт картоплі', *доктор* 'каланхое', 'алое', 'кімнатна рослина', *х'ірург* 'каланхое', *прох'весор* 'каланхое', *кол'госпиц'а* 'сорт дині', *крес'т'анка* 'сорт яблук', *сел'ан'ін* 'сорт яблук', *св'ітлана* 'галінсога дрібноквіткова', *прієс'ка* 'сорт картоплі', *а'дарка* 'т.с.', *куз'ма* 'сорт яблук', *ол'а* 'сорт слив', *марга'рита* 'без розкриття семантики', *сер'г'ей* 'кімнатна рослина', *свири'дуон* 'чистотіл великий', *гар'д'ей* 'гортензія', *в'єра'н'іка* 'вероніка лікарська', *йали'сей* 'галінсога дрібноквіткова', *гал'а* 'т.с.', *л'ітл'єр* 'галінсога дрібноквіткрва'.

Номінативну функцію виконують множинні (*карл'ік'і*, *мар'їани*, *ку'лини*, *омел'ки*, *веро'н'іки*, *д'іди*, *баби*, *пасинки*, *ци'ганки*, *коро'л'і*, *сол'тани*, *пани'ч'і*, *бай'ци*, *кара'пузи*) та збірні (*па'син':є*) утворення.

Деякі назви утворені внаслідок універбації: *пет'руовс'ка г'руша* > *пет'ривка*, *м'ічуринс'ка г'руша* > *ми'чуринка*, назву *семі'ренка* розглядаємо як універбат, хоч у досліджуваних говірках цю номінацію зафіксовано лише як однослівне утворення, але в науковій номенклатурі це двослівне утворення (*ренет Сими'ренка*).

Значну групу становлять складні назви. Більшість складних найменувань утворені внаслідок словоскладання, до складу таких одиниць входять самостійні слова, об'єднані сполучником, які зберігають своє структурно-граматичне оформлення й мають єдину семантику (*мати-й-мачуха*, *брат-і-сест'ра*, *брат-із-с'єст'ройу*, *брат-і-сест'ричка*, *братик-і-сест'ричка*, *брат-і-сест'риц'а*, *братики-і-сест'рички*, *жє'них-і-н'єв'єста*, *н'єв'єста-і-жє'н'іх*, *і'ван-і-мар'їа*, *мар'їа-і-і'ван*, *і'ван-да-мар'їа*, *і'ван-і-ма'р'їїа*, *і'ван-да-дар'їа*, *ро'ман-і-на'талка*, *пет'ро-і-на'талка*, *пу'оп-і-попа'д'а*); сюди входять і форми типу слів-прикладок (*мати-мачуха*, *мат'-мачуха*, *доч'ка-недоч'ки*, *брат-с'єст'ра*, *цар-з'іл':є*, *цар-гриб*).

Засвідчено кілька найменувань, утворених основокладанням, поєднанням основ прикметника та іменника (*калка'д'єд*), першою частиною – основи числівника й другою – формою іменника, ускладненого суфіксом і без нього (*двохб'ратник*, *полу'мачуха*).

Поширеною є номінація за допомогою словосполучень. Основний структурний тип таких найменувань прикметник + іменник (*ка'л'учи д'єд*, *гри'бова сест'ра*, *бабин в'ік*, *н'єчосанайа барин'а*, *к'ручанайа барин'а*, *к'ручен'і пани'ч'і*, *к'ручани па'н'іч*, *карликова вишин'а*, *ба'гата не'в'істка*, *в'єс'ола мала'дица*, *вє'сєла в'д'єва*, *не'чесана баршин'а*, *чесана баршин'а*, *кучє'р'ави баршин'і*, *вє'с'олийє реб'їата*, *вє'с'олийє х'лопчики*, *вє'с'олайа с'єм'їа*, *матє'ринс'ка* (кукурудза), *от'цовс'ка* ~, *ангел'укова ква'сол'а*, *ноч'на кра'сав'їца*, *панс'кий мак*, *панс'к'і горох*, *панс'ки гар'буз*, *добри с'єл'ан'ін*, *ми'колини гриби*, *м'ікол'с'к'їє гриби*, *і'ванави йагади*, *м'ічур'інс'ка г'руша*, *жи'дивс'к'і пом'їдори*, *ба'гата не'в'істка*,

весе́ла ку́ма, йази́ката те́шча, петруо́вс'ка ре́д'ка, петро́ви гру́ш'і, петри́вс'к'і дуб); зрідка іменник+прикметник (д'ід ко́л'учи, діе́ди ка́л'учи́є, і'ван голо́ватий, ван'ка мо́крий, ай́стри панс'к'і), іменник + іменник з прийменником (дохта́р без на́жа, ква́сол'а з анго́ликами).

Поодинокими прикладами відзначені пропозитивні номени (ка́пуста у паси́н'ки паи́ла, у каза́ки паи́ла ци́бул'а) та описові назви, які за структурою є компаративами: гу́рок йак бли́зн'ата, на́че бли́зн'у́ки, гри́б йак пан.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз назв рослин, утворених від назв людини, дає можливість установити деякі загальні закономірності виникнення таких найменувань. Похідні назви становлять 244 фітономени, із них: від загальних назв осіб – 71 твірна основа реалізована в 172 дериватах, від власних імен – 41 твірна основа реалізована в 72 дериватах. Найширші асоціативні поля утворюють назви *дід* (8 рослин, 5 частин рослин, 1 сорт; 91 н. пп.), *баба* (5 рослин, 1 частина рослини, 2 сорти; 75 н. пп.), *пан* (3 рослини, 5 сортів, 1 з. н.; 165 н. пп.), *циган* (2 рослини, 5 сортів; 132 н. пп.), *вдова* (6 рослин; 13 н. пп.).

Похідні назви цієї групи рослин утворені на підставі різних ознак, переважно зовнішніх (подібність реалій, форма суцвіть, колір квітки, поширеною є МО 'розмір', яка найбільш характерна для сортів рослин) та властивостях рослин (особливість зростання: рости кущем, довго, рясно цвісти, швидко поширюватись, а також лікувальні властивості). Назви, похідні від титулованих осіб, привілейованих верств населення, носіїв звання, одержують рослини, що вирізняються серед інших рослин гарним зовнішнім виглядом, розміром, кольором, смаком, запахом, такі назви несуть у собі емоційно-оцінну характеристику рослини. Назви рослин, похідні від етнономів, є конотованими назвами, вони відбивають зв'язок із узагальненим образом, що пов'язується з тією чи тією нацією; відзначено поодинокі випадки, коли в основі перенесення лежить протиставлення 'свій' – 'чужий'. Назви, які структурно оформлені як подвійні, парні найменування, зумовлені фізичними властивостями рослин – наявністю в них контрастних ознак (різноколірність квіток, особливість будови квітки, листків). «У цьому випадку не власне лексичне значення слів, а структурна організація назви, словотвірна модель визначає її семантичну мотивацію. У семантиці слів, що складають парні найменування, важливий саме елемент протиставлення» (Шамота, 1985, с. 87).

Назви рослин можуть бути утворені від антропономів, здебільшого поширених у в народі імен. Найбільше назв рослин пов'язано з іменами *Ва́сил'* (7 рослин та 1 сорт рослини; 107 н. пп.), *І́ван* (8 рослин; 59 н. пп.), *Петро́* (1 вид рослини та 3 сорти; 17 н. пп.), *Ма́рія* (4 рослини; 52 н. пп.). Деякі імена стали основою номінації однієї рослини, але зафіксовані в багатьох н. пп. (*Тимо́ф'ій* – у 154 н. пп., *Гри́ц'* – у 97 н. пп.), одного сорту (*О́дарка* – у 28 н. пп.). 13 власних імен

є основою номінації 1 рослини, б – 1 сорту й зафіксовані в 1 н. п. Основами назв рослин є повні імена, їхні варіанти й деминутиви. Частина найменувань пов'язана з календарним значенням імені, такі назви мотивовані темпоральною ознакою (часом зростання, цвітіння чи досягання рослини, що збігається зі святом на честь святого). Деякі назви не вказують на мотив виникнення найменування, мотивовані лише формально, очевидно у таких випадках реалізовано загальну модель 'назва людини' > 'назва рослини' про що свідчить те різноманіття назв осіб, яке зафіксоване в досліджуваних говірках для номінації рослин. На думку А. Шамоти, «в основі застосування власних імен для позначення рослин може лежати саме вказівна функція імен, їх здатність умовно позначати речі, не розкриваючи їх властивостей. Імовірно, саме факт семантичної ненаповненості імені, що дозволяє вживати імена взагалі, лежить в основі мотивації назви» (Шамота, 1985, с. 84 – 85). Тому такі імена можуть замінюватись одне одним при номінації тієї самої рослини (пор., наприклад, назви для галінсоги дрібноквіткової: *йали|сей*, *гал'а*, *св'ітлана*, *іван-і-мар'я*, *бо|рисове* *з'іл':а*), відзначено різні імена на позначення тієї самої рослини навіть в одному населеному пункті: *т'імах|в'ійівка* і *мат|в'ійка* 'тимофіївка лучна', *пет|ро-і-наталка*, *ро|ман-і-наталка* – та сама кімнатна рослина.

У свідомості діалектоносіїв рослинний світ невідривний від світу людини, тому зв'язки назв рослин з назвами людей виявлено не лише в перенесенні назв. Часто в номінації рослин виявлено типову для тематичної групи лексики антропономів опозицію за статтю: *чоловічий* – *жіночий*, пор.: *обле|пиха* (інф.: *род|уче*) – *облепен'* (*нерод|уче*), *каш|тан* (*не|родит'*) – *каштан|ниц'а* (*та, що|родит'*), *липа* (*цв'іте*) – *ли|пун* (*не|цв'іте*), *береза* (*самка*) – *бере|зун* (*самец'*) та ін. У цих випадках відзначено тісне переплетення, поєднання ознак граматичних і мотивологічних або різних мотивів номінації.

Флорономени здебільшого є давніми, оскільки людина давно вже освоїла довкілля й давно живе в ньому, а тому мала його називати, проте зберігаються сліди недавнього доосвоєння флорооб'єктів. Мотивація і збереження мотиваційних зв'язків указують на те, що це релятивно чи відносно недавній етап в осмисленні й освоєнні елементів довкілля. Тому ботанічна лексика становить відкриту систему, яка досі поповнюється новими елементами.

Перспективи дослідження вбачаємо в докладному дослідженні різних сегментів ботанічної лексики в різних регіонах, у необхідності створення спеціального словника.

Література

- Гриценко, П. Ю. (1987). Лексична система говорів і картографування. *Українська діалектна лексика* (С. 10 – 20). К.: Наук. думка.
 Історія української мови. Лексика і фразеологія (1983). К.: Наук. думка, 743 с.

- Капська, А. Й. (1970). З історії народних назв квітів. *Українська мова і література в школі*. № 2. С. 82 – 83.
- Лукінова, Т. Б. (1981). Давньослов'янські вірування в дзеркалі лексики слов'янських мов. *Мовознавство*. № 6. С. 59 – 68.
- Павел, В. К. (1983). *Лексическая номинация. На материале молдавских народных говоров*. Кишинев, 231 с.
- Півторак, Г. П. (1985). З історії власних імен: Віталій, Мирон, Світлана. *Культура слова*. Вип. 28. С. 53 – 55.
- Сабадощ, І. В. (1996). *Формування української ботанічної номенклатури*. Ужгород, 192 с.
- Симоненко, Л. О. (1991). *Формування української біологічної термінології*. К.: Наук. думка, 152 с.
- Фещенко, М. М. (1977). Синіють у полі «волошки» й «васильки». *Культура слова*. Вип. 12. С. 95 – 100.
- Фроляк, Л. Д. (1988). Власні імена в назвах рослин. *Культура слова*. Вип. 34. С. 42 – 45.
- Шамота, А. М. (1985). *Назви рослин в українській мові*. К.: Наук. думка, 162 с.
- Budziszewska, W. (1972). Związki polsko-ruskie w zakresie terminologii Botaniczej. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. Warszawa. T. 11. S. 113 – 121.

Джерела

- Грінченко – *Словарь української мови* (1907 – 1909) (Т. 1 – 4) / упоряд., з дод. власного матеріалу Б. Д. Грінченко. К.: Ред. журн. «Київська старовина».
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови (1982 – 2003) (Т. 1 – 4) / за ред. О. С. Мельничука. К.: Наук. думка.
- ЛР – Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник (1991) / за ред. А. М. Гродзінського. К.: Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 543 с.
- Морозюк – Морозюк С. С. & Протопопова, В. В. (1979). *Альбом з ботаніки*. К.: Рад. шк., 151 с.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2023 р.

Прийнято до друку 16.06.2023 р.

Рецензент – доктор філол. наук, проф. Глуховцева К. Д.